

mr. drs. C. Homan

Verantwoording nemen bij falende missies?

Ontwijken, ontsnappen en overleven, dat is de kunst

Succes heeft vele vaders, mislukking is wees. Vooral dat laatste lijkt een internationaal principe als het aankomt op de vraag wie er (politiek) verantwoordelijk zijn voor mislukte missies.

"Nooit zullen we er achter komen waarom Nederland in 2003 nou precies politieke steun gaf aan de invasie in Irak". Aldus militair historicus Chris Klep, die met deze uitspraak weinig vertouwen toont in de uitkomsten van de Commissie-Davids, later dit jaar. Hij baseert zijn voorspelling op basis van zijn proefschrift 'Somalië, Rwanda, Srebrenica', waarin hij probeert een antwoord te geven op de vraag waarom het na afloop van deze drie vredesmissies zo lang onduidelijk bleef (en vaak is gebleven) wie voor het falen ervan verantwoordelijk waren.

Drie missies

Bij de *United Task Force* (UNITAF) in Somalië disfunctioneerde het *Canadian Airborne Regiment* op moreel gebied. Gefrustreerde, dronken militairen hadden een valstrik geplaatst, waarbij een Somaliër werd doodgeschoten. Daarnaast martelde een Canadese militair een 16-jarige Somaliër dood. Hij pleegde enkele weken later zelfmoord.

Tijdens de tweede missie, de *United Nations Assistance Mission in Rwanda* (UNAMIR), werd een patrouille van tien Belgische para's in de hoofdstad Kigali omsingeld door Rwandese Hutu-soldaten en op wrede wijze afgeslacht. Had de Belgische commandant Marchal het bloedbad kunnen voorkomen, was een belangrijke vraag maar ook of de terugtrekking van de Belgische militairen op last van het kabinet Dehaene, de weg vrij maakte voor de genocide.

De derde vredesmissie betreft de Nederlandse deelname aan de *United Nations Protection Force* (UNPROFOR) in Bosnië-Herzegovina. In juli 1995 hield door een aanval van de Bosnische Serviër Mladic, Srebrenica als 'safe area' op te bestaan en eindigde de missie. De verwachte luchtsteun bleef uit en achtduizend moslims werden door Bosnisch-Servische troepen weggevoerd om vermoord te worden. De Nederlandse militairen zouden slechts hebben toegekeken.

Invalshoeken

Klep benadert zijn vraagstelling vanuit vier (deels overlappende) invalshoeken. Wat was de rol van nabestaanden en kritische media als 'buitenstaanders'? Hoe verliepen de politieke en de organisatorische verantwoordingsprocessen? En welke rol speelden de onderzoekscommissies? Deze invalshoeken vormen het kader voor de vraag of er sprake was van een vrijwillige

invulling (actief dan wel passief) van verantwoordelijkheid of van een gedwongen toedeling.

Met Max Weber maakt de auteur onderscheid tussen 'gezindheidsethiek' en 'verantwoordelijkheidsethiek'. Gezindheidsethiek gaat uit van moreel hoogstaande intenties en daden waaraan de praktische gevolgen ondergeschikt zijn. Goede bedoelingen, intenties, een zuiver geweten en een symbolisch gebaar staan dan centraal. Verantwoordelijkheidsethiek beoordeelt handelen juist wél primair op haalbaarheid en mogelijke gevolgen. Het gaat dan onder meer om de vraag of de prijs in termen van mensenlevens niet té hoog is. Klep constateert dat vooral de nabestaanden en de onderzoeksjournalisten een gezindheidsethische invalshoek hanteerden, terwijl regeringen en coalitiepartijen eerder verantwoordelijkheidsethisch redeneerden. Het laatste is in lijn met de opvatting van Max Weber op dit punt. Dat laat overigens onverlet dat politici wel verantwoording moesten afleggen en zo nodig daaraan consequenties moesten verbinden.

Overeenkomsten

Klep constateert dat er duidelijke overeenkomsten zijn. Zo gingen de politieke, ambtelijke en militaire organisaties hun verantwoordelijkheid grotendeels uit de weg. De betrokken ministers traden niet af en de parlementariërs maakten hun controlerende taak ondergeschikt aan hun loyaliteit tegenover politiek geestverwante ministers. Regering en parlement bleken zo met elkaar verweven dat het proces van verantwoording ongeloofwaardig werd. Opstappen zou het bekennen van schuld kunnen inhouden met mogelijk schadeclaims tot gevolg. Ten slotte bestond er de vrees voor verlies aan geloofwaardigheid. Het betrof immers dezelfde politieke partijen die met grote meerderheid voor deelname aan de missie hadden gekozen. Ook het militaire apparaat bleek niet gemakkelijk fouten te willen toegeven. Zo stonden in alle drie de landen de militairen afwerend tegenover kritiek van buitenaf. Onderzoekscommissies moesten in alle drie de gevallen klaarheid brengen. Klep meent dat onderzoekscommissies bij politici geliefd zijn omdat ze lastige problemen bestuurlijk beheersbaar maken. Er komt immers bronnenonderzoek en alle getuigen vertellen hun allang 'versteende' verhaal, waardoor volledige openheid een illusie is. Er komt uiteindelijk een rapport met aanbevelingen die volgens de overheid dan allang zijn doorgevoerd.

Nog meer Parlement?

Nederland kreeg na Srebrenica artikel 100 van de grondwet om de regering te verplichten de volksvertegenwoordiging in te lichten zodra ze aan een nieuwe missie wil deelnemen. Verder werd het 'toetsingskader' uitgebreid met zijn politieke en militaire aandachtspunten. Hierdoor gaat volgens Klep de Kamer medeverantwoordelijkheid voor een missie dragen, hetgeen in strijd is met het staatsrechtelijk adagium 'de regering regeert, het parlement controleert'.

Ikzelf heb er niets op tegen dat het parlement zoveel mogelijk informatie krijgt over een op handen zijnde missie. Maar de toenemende parlementaire bemoeienis met operationele zaken is niet wenselijk. Dit maakt de Kamer immers ook medeverantwoordelijk voor de uitvoering van de missie.

Twee voorbeelden. Het toenmalig Tweede-Kamerlid Koenders, wist in 2001 een meerderheid in de Kamer te verkrijgen voor het zenden van Apache helikopters naar Djibouti in het kader van de Nederlandse deelname aan de *United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea* (UNMEE). Dit ging in tegen het advies van de Verenigde Naties en van de Nederlandse, politieke en militaire top. De Verenigde Naties waren dan ook niet bereid de kosten van die Apache helikopters, 30 miljoen gulden, te vergoeden.

Voorbeeld twee. In januari 2006 eiste de Tweede Kamer, tegen de zin van minister Kamp in, inzage in een vertrouwelijk rapport van de Militaire Inlichtingen en Veiligheids-Dienst (MIVD) over de situatie in de Afghaanse provincie Uruzgan. Gezien de gevoeligheid van inlichtingendiensten bij het uitwisselen van inlichtingen, zal de bereidheid van buitenlandse militaire inlichtingendiensten om aan Nederland inlichtingen te verstrekken, niet bepaald groter zijn geworden.

Robuuster

De internationale gemeenschap heeft naar mijn mening in ieder geval één belangrijke les geleerd. Voor de nieuwe, 'complexe' vredesoperaties voldoet het traditionele 'blauwhelm-concept' niet meer. Met name het rapport van de commissie-Brahimi van medio 2000, fungeerde als katalysator in een ontwikkeling met als resultaat dat VN-blauwhelmen robuuster worden uitgerust en niet alleen met geweld mogen optreden in geval van zelfverdediging. Afghanistan, weliswaar geen VN-operatie, is bij uitstek het voorbeeld van deze nieuwe richting. ◀